

APROPÓ

F. Birkus Ilona

APOKALIPSZIS MOST?

Forgatókönyvek világvégére

Világvége-jóslatok nagyon régóta léteznek, valószínűleg egyidősek lehetnek az emberi civilizáció történetével. Egynéhány fennmaradt már az Ószövetség előtti időkből is, de igazi szárnyakat a kereszténység terjedése adott nekik. A Jelenések könyvének apokalipszislátomásait számos későbbi követte; az elmúlt évezredeből nem is tudunk olyan századot felidézni, amelyben ne kellett volna véget érnie a világnak akár kétszer-háromszor is. A felvilágosodás kora óta pedig megjelentek és virágoznak a szekuláris apokalipszis-jóslatok. Ezek tudományos-technikai alapon jósolnak olyan bekövetkező katasztrófákat, melyeket az emberi civilizáció nem fog túlélni. A 20. század elején a Föld légkörén áthaladó üstökögáz miatt rettegetek az emberek, a század derekán a nukleáris háború fenyegetése motiválta a jósokat, mára pedig az atomkatasztrófa mellé felsorakoztak a saját nyakunkba zúdított gazdasági-ökológiai válságok is. És ha a klímaváltozás, az ivóvízkészlet elszennyeződése, az olajcsúcs és a harmadik világ összeomlása még mindig nem lennének elég fenyegető lehetőségek, akkor tudnunk kell, hogy vészesen közeledik 2012. december 21-e, az a dátum, amikor a maja naptár szerint véget ér egy több mint 5000 éve tartó világkorszak. Azt nem tudjuk, hogy a maják szerint ez mit jelentett pontosan, de ez csak még nagyobb teret enged a profetikus képzelet szárnyalásának.

Az, hogy apokaliptikus korban élünk, nem kétséges: elég csak figyelemmel kísérni a hírműsorokat vagy beleolvasni az internetes

hírportálokba, és hamar meggyőződhetünk róla, hogy nyakunkon a világvége. A klímaváltozás még tíz éve is csak szélsőséges zöld szervezetek által kreált mumusnak tűnt – mára a tudományos bizonyítékok mellett mindennapi tapasztalataink is alátámasztják. A környezetünket folyamatosan szennyező anyagok már nem csak a levegőt és az ivóvizet fenyegetik: vizsgálatok szerint több száz nem lebomló toxin található a Nyugat-Európában élők vérében, sőt az új generáció már szó szerint az anyatejjel veszi őket magához. De még Nyugat-Európáig sem kell elmennünk, hiszen alig egy hónapja sújtotta olyan méretű és jellegű ipari katasztrófa hazánkat, amihez hasonló még sehol sem volt a világon, és hosszútávú következményei teljesen ismeretlenek. Nem csoda, hogy a „zöldek” figyelmeztető hangja egyre erősebben hallatszik.

Ezeknek a figyelmeztetéseknek kezd már ténylegesen mérhető hatásuk is lenni. A gazdasági és akadémiai szférában is egyre divatosabb „zöldnek” lenni, gondoljunk csak a társadalmi felelősségvállalás jól hangzó szlogenjére az előbbiben, vagy az angolszász irodalomtudomány egészen friss ökokritikai ágára az utóbbiban. De ugyanennek a jelenségnek a másik oldala, hogy (újra) elszaporodtak a különböző világvége-jóslatok. Hazánkban is egyre-másra jelennek meg külföldi szerzőknek a témában írt alapművei, miközben persze a magyar szerzőket sem hagyta érintetlenül a trend: illetankönyvtől a tudományos-fantasztikus irodalomig számos műfajban publikálnak az apokalipszis szakértői. Jelen írás ezek közül mutat be néhányat, természetesen a teljesség igénye nélkül.

*

Elsőként itt van egy tanulmánykötet, amely bizonyos mértékben eltér a többi, az alábbiakban ismertetett apokaliptikus írásműtől. Míg azok az egyre nagyobb sebességgel elszabaduló klímaváltozástól vagy egy nukleáris katasztrófától várják az emberi történelem befejezését, addig ez a kötet egy olyan jelenséget jár körül, amely távolról sem nevezhető a tudományos világkép termékének. Annál nagyobb a népszerűsége és ismertsége mindenféle populáris ezotériával foglalkozó körökben.

Hogy akkor a kétes témát taglaló mű miért érdemes mégis a figyelmünkre? Egyrészt az egész jelenség jól tükrözi az embernek azt a jellegzetes pszichológiai beállítottságát, amivel egyfelől az elszabaduló apokalipszis tehetetlen áldozataként tekint magára, másfelől

pedig földön kívüli vagy transzcendens erőkötől várja a saját maga által előidézett problémák megoldását. Tulajdonképpen nem is az események végkimenetele a lényeges, csupán csak az ember felelősség alóli menekülése. Másrészt ez a kötet egyedülálló a 2012-es dátummal foglalkozó könyvek között abban a tekintetben, hogy a szerkesztők – „ezoterikus” témájú könyvtől merőben szokatlanul – sokféle véleménynek engedtek teret. Még olyannak is, amelynek írója, bár udvarias formában, de az egész 2012-vel kapcsolatos kérdéskört felesleges hisztériának tekinti. De honnan is ered valójában az elképzelés a 2012-es év fontosságáról?

Az egészről a maják tehetnek, akik európai gondolkodásmódunknak szokatlan hosszúságú időszakokkal számoltak (persze csak ha nem hasonlítjuk össze az indiai időszámítás millió éves korszakaival). A maja naptár szerint egy több mint 5126 éves csillagászati ciklus, és ezzel egy nagy világkorszak ér véget 2012. december 21-én, egy egészen új pedig elkezdődik.

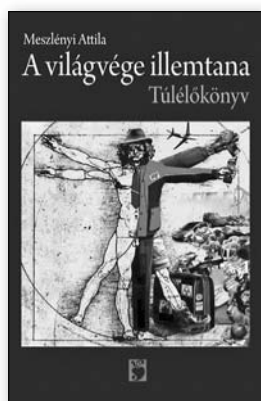
A maják csillagászati számításainak elképesztő pontossága mindenképpen elismerést érdemel mai kultúránktól is. Hogy a világkorszak-váltás a gyakorlatban mit jelent, azt senki sem tudja, de sokan tudni vélik: az ő elképzeléseiből szemezget a tanulmánykötet, megszólaltatva ismert tudományfilozófust, buddhista tudóst és kultúrtörténészt éppúgy, mint ma élő médiumokat vagy Cayce-t, a 19. század híres, bár meglehetősen sikertelen jövőbelátóját. Persze a könyvet letéve sem fogjuk jobban tudni, mi vár ránk alig több mint egy év múlva, de legalább elmondhatjuk magunkról, hogy felkészültünk.

*

De térjünk vissza a földre: nem kell a maja naptár befejeződését és csillagászati ciklusokat számolgatnunk ahhoz, hogy civilizációk végét ijesztően közel lássuk. Sőt az előbbieken ismertetett tanulmánykötettel ellentétben Antalffy Tibor és Meszlényi Attila művei még ennél is pesszimistább világnézeti alapról indulnak. Szerintük ugyanis a világvége már bekövetkezett, csupán lassú, hétköznapi gondolkodásmódunk még nem vette észre. Antalffy művének már a címéből is egyértelműen kiderül a könyv alapgondolata, Meszlényi pedig hasonlóan hatásos mondattal indítja illetankönyvének bevezetőjét: „Az apokaliptikus jóslatok beteljesülését hiába várjuk – már beteljesültek.” A szerzők alapállása, ahogy az egy jó apokalipszis-prófétához illik, hogy civilizációnknak végleg befelelgett. Antalffy a legna-

gyobb veszélyt a nukleáris technológiában látja: akár az erőművek balesetei, akár az elszabadult háborús indulatok révén, de szerinte vég-eredményben az emberiséggel a saját maga által elszabadított technológia fog végezni. Ez a forgatókönyv mondhatni megszállott monotoníával tér vissza az egyes fejezetekben, időnként pedig a szerzőt annyira magával ragadja az atomtechnika 20. századi történetének a leírása, s annyira megfelelkezik eredeti céljáról, az apokalipszis lehetséges forgatókönyveinek ismertetéséről, hogy némelyik fejezet címe akár *A múltunk végét ért* is lehetne. Végtelen pesszimizmusának okát is kifejti a számos bevezető jellegű fejezetben: az emberek végletesen önzőek és ostobák, megváltozni pedig nem fognak és punktum, inkább kipusztulnak.

Ez után a hangvétel után Meszlényi Attila illemtankönyve még akkor is felszabadulásnak számít, ha a többség által normálisnak tekintett életmódunk egyre-másra kapja az arculcsapást, amiért fenntarthatatlan. Ráadásul Meszlényi szerint legtöbb szokásunk nemcsak

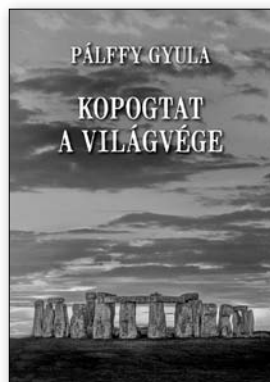
relatíve fenntarthatatlan (azaz akkor, ha a Föld valamennyi lakosának biztosítani szeretnénk ezt a színvonalat), hanem abszolút értékben is az. Még mi, magunkat viszonylagosan szegénynek tekintő magyarok is azáltal tartjuk fenn életszínvonalunkat, hogy részben távoli országok kiszolgáltató lakosságának, részben pedig saját utódainknak, a jövő magyarországi nemzedékeinek erőforrásait éljük fel, egyre gyorsuló ütemben. Tegyük szívünkre a kezünket: melyikünk háztartásában nincsenek ázsiai vagy afrikai „munkásnyúzó” üzemekből kikerült olcsó termékek? Melyikünk fürdőszobájában nem ivóvízzel öblítjük le magunk után salakanyagainkat, miközben Magyarország vízkészlete egyre fogy és szennyeződik? Bizony, állítja Meszlényi, mindannyian nagyon-nagyon illetlenül viselkedünk, és ezért még a fejünkre fognak koppintani.

Csakhogy ez a koppintás kicsit komolyabb hatásokkal fog járni, mint egy tízperces duzzogás a sarokban. Ugyan más okokból, de Meszlényi szerint is civilizációnk alapvető értékei forognak kockán.

Pálffy Gyula már a következményeket mutatja be a tudományos-fantasztikus művek, a kalandregények és a bestsellerek határvilágán mozgó regényében. A négy országon és több évtizeden átívelő történet egy magyar fiú és egy Hollandiából menekült lány, valamint családjaik viszontagságait kíséri végig egy elképzelt közeljövőben. Ebben a jövőben az időjárás katasztrófák olyan méreteket öltenek, hogy csak egy nemzetközi erőszakszervezet segítségével lehet valamennyire fenntartani a rendet. E szervezet utasítására a 20. századi civilizáció olyan alapvető termékei, mint az autóközlekedés vagy az elektromos áram, már nem állnak rendelkezésre a lakosságnak, visszaterelve ezzel a mindennapi életet a 19. század technológiai szintjére.

A *Kopogtat a világvége* olvasása közben érezhető, hogy a szerzőre Jókai regényei lehettek talán a legnagyobb befolyással, ami a műnek egyszerűen válik hasznára és kárára. A jókais mesélőkedv miatt ugyanis nehéz letenni a könyvet

addig, amíg meg nem tudjuk, hogy a regény szimpatikus szerelmespárja vajon túléli-e az emberiségre köszöntő katasztrófát. Azonban magukat a katasztrófákat, hatásukat, illetve az ellenük küzdő Komiténak a mindennapi életre gyakorolt hatását nem sikerül Pálffynak meggyőzően ábrázolnia. A regény hősei egy részben 21. századi, részben a Jókai-regényekből ismert múltbeli világban élnek, ahol a két világ elemei szinte érintkezés nélkül léteznek egymás mellett. Ettől pedig mindkettő csupán festett színpadi díszletté sivarul. S talán azt is joggal várnánk el egy klímakatasztrófáról szóló tudományos-fantasztikus regény írójától, hogy pontosabban tájékozódjon, miféle katasztrófák is várnak ránk az előrejelzések szerint. Ez nyilvánvalóan nem történt meg, a szerző a katasztrófák ábrázolásakor tulajdonképpen csak a bibliai özönvíz emberiséget büntető kliséit reciklálja, általában mindenfajta valós megjelenítő erő nélkül. A könyv vilásképe szerint a klímaváltozás nem az emberi tevékenység káros hatásai folyamán bekövetkező, megismerhető és elemezhető változás; sokkal inkább az emberiséget büneiért büntető Isten haragja, mellyel szemben az ember csak tehetetlen áldozat, s legfeljebb annyit tehet, hogy földalatti menedékhelyekre bújva próbálja átvészelni a katasztrófá-

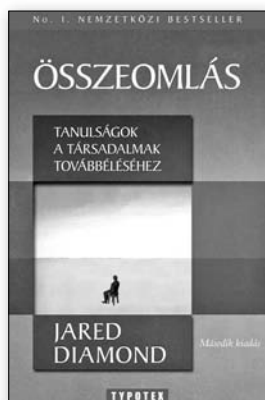
kat, hogy aztán mindent ott folytathasson, ahol száz évvel ezelőtt abbahagyta.

A fordulatos történetészövés mellett a szerző erőssége, hogy hitelesen tudja leírni mindazokat a tájakat, eseményeket, melyeket ő maga is látott, megtapasztalt; de amikor az ismeretlent kell ábrázolnia, képzelőereje csődöt mond. Ez pedig egy tudományos-fantasztikus szerzőnél alapvető hiba.

*

De valóban elképzelhető-e, hogy az elmúlt néhány ezer év sikeres európai civilizációja véget érjen? És ha igen, akkor mi következik majd utána? Az utolsóként ismertetett két amerikai szerző munkája pontosan ezekre a kérdésekre keresi a választ.

Jared Diamond *Összeomlás* című, világsikerű tudományos ismeretterjesztő bestsellere nem kevés tanulsággal szolgál az olvasóknak. A szerző könyve nagy részében azt mutatja be, hogy egykori nagy és virágzó civilizációk, mint a például a Húsvét-szigetek szoborállító kultúrája vagy a maja birodalom (igen, azok a maják, akiknek a nap-

tára megjósolta a világkorszak-váltást, de saját bukásukat még akkor sem látták előre, amikor nyilvánvaló volt) milyen okok együttjátszása folytán omlottak össze és tűntek el a történelem színpadáról, csupán néhány monumentális emlékművet hagyva maguk után. A szerző egy öt pontból álló modellt állított fel, amely az egyes társadalmak összeomlását okozó faktorokat próbálja leírni. Ezek a tényezők: a környezetpusztulás, a klímaváltozás, az ellenséges szomszédok és a kereskedelmi kapcsolatok, de mellettük nagyon fontos szerep jut annak a reakciónak is, amit az

egyes társadalmak adnak a jelentkező kihívásokra.

A Húsvét-szigetek és Dél-Amerika nagy civilizációinak összeomlásánál talán több tanulságot rejt számunkra a grönlandi telepesek kolóniájának története, amely több száz évig sikeresen vette fel a küzdelmet a sziget zord természeti körülményei ellen. Végül mégis összeomlott, és lakói sorsáról bizonyosat nem tudunk, de nagy valószínűséggel egyszerűen éhen haltak. Diamond szerint az összeomlás-

ban az egyre zordabbá váló éghajlati körülmények mellett szerepet játszott a telepések makacs ragaszkodása Skandináviából hozott kulturális identitásukhoz, melynek alapján európai keresztény, mezőgazdász társadalomként tekintettek magukra. Ez nem csak abban akadályozta meg őket, hogy az inuitok sikeres adaptív viselkedési mintáit átvegyék. Meglévő, egyre szűkülő erőforrásaikat létfenntartásukhoz nélkülözhetetlen alapanyagok helyett olyan európai kultúrcikkek beszerzésére fordították, mint a legújabb divat szerinti öltözékek, öntött bronzharangok és ólomüveg templomablakok. Ezek elengedhetetlenek voltak kulturális identitásuk fenntartásához, de létfontosságú erőforrásokat vontak el gazdaságuk alapjaitól. Végül, a Húsvét-szigetek szoborállító kultúrájához hasonlóan, ez a ragaszkodás magukkal hozott értékeikhez civilizációjuk összeomlásához és pusztulásához vezetett.

Láthatjuk tehát, hogy Diamond szerint az „elképzелhetetlen”, civilizációnk teljes összeomlása nagyon is elképzelhető. Elemzésének az az egyik, korántsem biztató konklúziója, hogy jelen válságunk egyetlenegy eleme sem mondható teljesen új keletűnek – a már említett nukleáris fenyegetettséget kivéve –, csupán a problémák nagyságrendje nőtt a sokszorosára. Önmagukat öröknek és diadalmasnak gondoló kultúrák jöttek és mentek a történelem során, és néhány monumentális romhalmasz kivételével csupán felemelkedésük és bukásuk történetét hagyták ránk örökül, vagy még azt sem. Némelyikről a mi civilizációnk néhány évtizeddel ezelőttig jobbra semmit sem tudott, s ki tudja, hány ilyen civilizáció tűnt el nyom nélkül a történelem süllyesztőjében. Vajon a ma az egész földet globálisan behálózó, európai gyökerű civilizáció összeomlása után hagy-e majd maga után annyi nyomot, mint a maják vagy a Húsvét-szigetek saját létfelteteleiket feléő társadalmi?

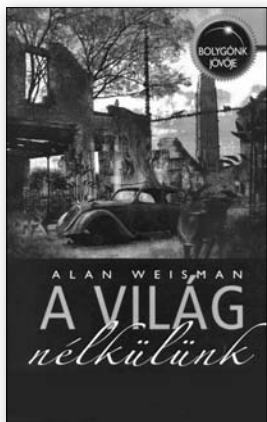
*

Alan Weisman egy kissé szokatlan szemszögből közelíti meg a témát. Kiindulópontja az az érdekes, bár korántsem valószínű lehetőség, hogy az emberiség egyik napról a másikra eltűnik a bolygó színéről. Mondjuk mindenki áldozatul esik egy globális, gyors lefolyású halálos járványnak, esetleg a már említett 2012. december 21-én az emberiség egyszerre „rezgésszámot váltva” maga mögött hagyja a bolygó anyagi kötöttségeit. A szerzőt nem ennek az eseménynek a valószínűsége vagy a mikéntje izgatja. Arra keresi a választ, mi tör-

ténne civilizációnk alkotásaival, melyekre olyan büszkék vagyunk, ha az őket létrehozó emberek eltűnnének.

A szerző számos szakembert, tudósokat, mérnököket és karbantartókat keresett fel, és az ő válaszaik, helyzetismeretük alapján írta meg könyvét. A kép, ami ezekből a válaszokból kirajzolódik, egyszerűen adhat okot elkeseredésre és optimizmusra. Az utóbbira kevesebbet: minden valószínűség szerint a biológiai élet az emberi civilizáció hatásai megszűntével képes lesz regenerálni magát. Vagyis összeomlásunk számos faj számára a világvége helyett az új életet jelentheti. De nevezhetjük-e ezt valódi optimizmusnak? Szép dolog, hogy az élet utánunk is megy majd tovább, de vajon mi marad fenn a mi alkotásainkból?

A könyv egyik alapvető tanulsága, hogy városaink, épületeink és az ember által létrehozott mérnöki csúcsteljesítmények, legyenek

azok bár olyan hatalmasak, mint a Panama-csatorna, vagy olyan ikonikusak, mint New York felhőkarcolói, nem sokáig húznák az ember folyamatos fenntartó munkája és az ehhez szükséges nagy mennyiségű energia nélkül. Amennyiben ezek közül az egyik is eltűnik, ezek a mérnöki csodák néhány száz év alatt teljes pusztulásra vannak ítélve, köszönhetően a természetes vizeknek, a fagypont alatti és feletti hőmérséklet váltakozásának, a lebontó mikroorganizmusoknak és a növényvilág jelenlétének, no meg a 20. században alkalmazott építőanyagoknak és -technikáknak. Néhány száz év elteltével

legtöbb városunkból még annyi sem maradna fenn, mint a maják piramisáiból.

Persze léteznek olyan alkotásaink, amelyek évezredek és évtíz-ezredek múlva is árulkodnak majd létezésünkről. Azonban ez a lista nagy csalódást kelthet sokakban. A művészet öröknek kikiáltott alkotásainak többsége annyira sérülékeny, hogy már most is csak különleges, mesterségesen létrehozott körülmények között lehetséges tárolni őket. Ezen körülmények megszűntével a képzőművészet, a nyomtatott irodalom és a zene produktumai villámgyors enyészetre vannak ítélve. Az elektronikus adathordozókkal talán más a helyzet,

de az olvasásukra létrehozott eszközök és technológiák nem sokáig maradnának működésképesek egy olyan világban, ahol a természeti körülményeket nem ellensúlyozza a szüntelen emberi tevékenység.

Akkor mi az, ami mégis megmarad utánunk? A lista rövid és kiábrándító. Az ember által létrehozott építmények közül legtovább Törökország földalatti labirintusvárosa fog fennmaradni, melyet évezredek óta folyamatosan bővítettek a benne lakók. A művészeti alkotások közül leghosszabb ideig a bronzöntvények maradnak majd fenn, a rajtuk kialakuló speciális védőrétegnek köszönhetően. A 20. század csodálatosnak kikiáltott tudományos teljesítményei közül pedig kettő lesz csak, ami még évezredek, sőt évmilliók múlva is tanúskodik majd arról, hogy itt voltunk. Az egyik a ballisztikus rakétákban, atomtemetőkben és nukleáris erőművekben összehordott sugárzó anyag. A másik pedig az évente millió tonnában mérhető műanyag-hulladék, amely mai ismereteink szerint csak fizikai aprózódásnak van kitéve. Azaz mikroszkopikus méretekben ugyan, de beláthatatlan ideig kimutatható lesz az óceánok vizében, ma még teljesen ismeretlen módokon és mértékben befolyásolva a tengerek élővilágát.

*

Kínálnak-e a tárgyalt szerzők kiutat pesszimista világvége-jóslataik bekövetkezése előtt? Az első látásra egyszerűnek tűnő kérdés alaposabb elemzése után láthatjuk, a probléma igencsak összetett.

Először is le kell szögeznünk, hogy ha az elemzett műveket többé-kevésbé az apokaliptikus hagyományba akarjuk besorolni, akkor hiba volna rajtuk a kiút ábrázolását számonkérni. A műfaj sajátossága ugyanis, hogy az általa felfedett történéseket nem lehetségesként, hanem bizonyosan bekövetkező jövőként tárgyalja. Azonban a hagyományban az apokalipszist egy új világ eljövele követi, amely gyökeresen különbözik az előzőtől. Ebben a tekintetben a szerzők és műveik széles skálán helyezhetők el, Antalffy mély pesszimizmusától Diamond „óvatos optimizmusáig”.

Abban egyetérthetünk Antalffyval, hogy a jelenlegi nukleáris arzenál mérete és a világpolitikai helyzet valódi aggodalomra ad okot. Jelen tudásunk szerint az emberiséget sokezerszeresen elpusztítani képes arzenál, ha bevetik, feltehetőleg minden biológiai életet lehetővé tévő feltételt elpusztít a bolygón. Vagyis az ismertetett forgatókönyvek közül egyedülként képes teljes apokalipszist hozni a Föld

egésze számára. Bár ez a veszély nem lebecsülendő, ezt leszámítva nemigen lehet olyan katasztrófát vagy akár katasztrófa-sorozatot elképzelni, amely minden emberi életet megszüntetne a Földön.

Az azonban minden szerző számára nyilvánvaló, hogy a fejlett világ jelenlegi életformája a nem túl távoli jövőben mindenképpen meg fog változni: vagy magától, az azt alkotó emberek szabad elhatározásából, vagy azért, mert a jelenlegi civilizációs életmódot lehetővé tevő feltételek drasztikusan megváltoznak. Ezen változás egyes folyamatai, például az éghajlat melegedése vagy a környezetünkbe és szervezetünkbe juttatott toxikus anyagok hatása ma már nem visszafordítható, legfeljebb mérsékelhető. Mások, például olyan megújuló erőforrások végleges felélése, mint az erdők vagy a halállomány, még visszafordítható lenne, amennyiben az egyes országok lakossága és döntéshozói felismernék és előtérbe helyeznék hosszú távú közös érdekeinket a rövid távú érdekellentétekkel szemben. A szerzők többsége szerint az előttünk álló választási lehetőség: tudatos változtatás vagy látványos és katasztrófális összeomlás.

Józan ésszel persze senki sem választaná az utóbbi lehetőséget. Diamond kutatásai azonban mégis azt igazolják, hogy a múltban egész társadalmak választották az apokaliptiszhez vezető utat a túlélés helyett. Bár arra is említ példát, hogy még szélsőségesen lehetetlen körülmények között is sikerült társadalmaknak – például a parányi és a külvilágtól teljesen elszigetelt Tikopia sziget lakosainak – egyensúlyi helyzetet teremteniük, amennyiben képesek voltak közösségileg adekvát válaszokat adni a változásokra. Ennek jegyében született Diamond felhívása, hogy elemezzük civilizációs-kulturális szokásainkat, és tárjuk fel azokat, amelyek a múltban jól szolgálták fennmaradásunkat, de mára előnyből hátránnyá váltak.

Ezt a témát járja körül Meszlényi is, amikor a „szegényedés kultúrájáról” beszél, melynek a most uralkodó „gazdagodás kultúráját” kell felváltania. Esetleg a 2012-ről, az emberiség tudatváltásáról szóló jóslatnak is lehetne ez az egyik értelmezése. S akkor talán nem lesz igaza Weöres Sándornak, akinek sorai a Vaskor emberéről ma találobbnaak tűnnek, mint valaha: „amilyen erőszakos, ugyanolyan tehetetlen; mindent szervez, rendez, irányít, de csak kuszaság lesz belőle; minden amiből építeni akar, kátyúból van. Sohasem fordul a felső hatalom ellen, hiszen nem is ismeri; kipusztításához nem kell vízözön: ha feléli lehetőségeit, tönkremegy.”

Ha holdvilágos álmokkép is abban reménykedni, hogy 2012 decemberében valamilyen okkult vagy kozmikus hatásra az emberiség gondolkodása egy csapásra megváltozik és egy jóval spirituálisabb, önzetlenebb létformára tér át, talán nem akkora öncsalás azt gondolni, hogy kitartó munkával és Diamond „óvatos optimizmusával” elérhető hasonló eredmény. Mindenképpen saját, közös érdekeinket szolgálná az ebbe az irányba való elmozdulás. Ebben pedig talán az ismerttetett szerzők munkájának is lehet valamekkora része.

Apropó Lőrincz Gabriella – Ulbing István – Zelei Pál (szerk.): *2012. Az idő közel...* (Pilis-Print, Budapest, 2008); Antalffy Tibor: *A jövőnk véget ért!* (magánkiadás, 2009); Meszlényi Attila: *A világvége illemtana* (Ad Librum, Budapest, 2008); Pálffy Gyula: *Kopogtat a világvége* (Pro Pannonia, Pécs, 2009); Jared Diamond: *Összeomlás* (Typotex, Budapest, 2007); Alan Weisman: *A világ nélkülünk* (Akkord, Budapest, 2009)

(A szerző fordító, a Szépirodalmi Figyelő szerkesztője)